

Πρόλογος

Αντικείμενο της μονογραφίας αυτής με τίτλο «*Η νομική προστασία των εφαρμογών ψηφιακής τεχνολογίας*» είναι η προβληματική της προστασίας των βάσεων δεδομένων στο ψηφιακό περιβάλλον. Η μελέτη αποτελεί διδακτορική διατριβή που εκπονήθηκε από τον κύριο Βασίλη Δρομάζο στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Βασική συμβολή της έρευνας είναι οι ιδιαιτερότητες που εμφανίζουν οι βάσεις δεδομένων και η προβληματική της νομικής προστασίας τους μέσα από την πορεία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Κεντρικός άξονας είναι η ανάληψη της έννοιας της πρωτοτυπίας, η αναζήτηση της νομικής φύσης του δικαιώματος ειδικής φύσεως, η αντιπαράθεση του ηπειρωτικού συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας με το copyright (αγγλοσαξονική θεωρία), η δυνατότητα σύγκλισης των αρχών που διέπουν τα δύο αυτά συστήματα, καθώς και η αναγκαιότητα προστασίας του ηθικού δικαιώματος.

Η προσέγγιση των θεμάτων που αναλύονται γίνεται με τρόπο πρωτότυπο και με επιχειρήματα που δείχνουν έναν ιδιαίτερο τρόπο σκέψης. Οι βάσεις δεδομένων αναδεικνύονται σε αγαθό με μεγάλη αξία για την εποχή μας και ο συγγραφέας δεν διστάζει να ταχθεί υπέρ της επιλογής του κοινοτικού νομοθέτη παρά τις αμφισβητήσεις που έχουν διατυπωθεί. Τονίζεται επίσης η σημασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και της προστασίας των έργων στο νέο ψηφιακό περιβάλλον. Τα επιχειρήματα για τη διάκριση των βάσεων δεδομένων σε κατηγορίες (υψηλή δημιουργικότητα, συστηματική διευθέτηση και επιλογή των δεδομένων, ειδικό δικαίωμα) αποτελούν προσωπική συμβολή του συγγραφέα, καθώς και η θέση που εκφράζει σε περίπτωση σύγκρουσης του ηθικού δικαιώματος με άλλα δικαιώματα.

Η αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της πνευματικής ιδιοκτησίας έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί τίθεται ο προβληματισμός που σχετίζεται με την εμπορευματοποίηση της δημιουργίας στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Εξετάζονται οι αρχές της πνευματικής ιδιοκτησίας από την ανακάλυψη της τυπογραφίας μέχρι τα νεότερα χρόνια, αναπτύσσονται οι πτυχές της διεθνούς προστασίας, γίνεται ειδική αναφορά στην ελληνική νομοθεσία και υποστηρίζεται η άποψη ότι η πνευματική ιδιοκτησία αποτελούσε την εξαίρεση στον υλιστικό κόσμο μέχρι την ανατολή της μεταβιομηχανικής κοινωνίας, οπότε το άγιο αγαθό και η πληροφορία μέλλουν να διαδραματίσουν ένα νέο ρόλο στο πολιτισμικό γίγνεσθαι και στην επικοινωνία καθιστώντας αναγκαία την ελευθερία στην έρευνα και στην επιστήμη.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις θέτουν σε δοκιμασία τις αρχές της πνευματικής ιδιοκτησίας. Αρχικά αντιμετωπίζονται ως νέοι μέθοδοι δημιουργίας και στη συνέχεια ως νέοι τρό-

ποι αναπαραγωγής του έργου με συνέπεια την αθέμιτη εκμετάλλευση των έργων που υποσκάπτει τα θεμέλια της πνευματικής ιδιοκτησίας. Τα νέα αγαθά της πληροφορικής και των ηλεκτρονικών υπολογιστών (λογισμικό, βάσεις δεδομένων, πολυμέσα) έχουν λειτουργικό χαρακτήρα και διαφέρουν από τα παραδοσιακά έργα του πνεύματος, αφού κυρίαρχο στοιχείο είναι η οικονομική, πολιτική και κοινωνική βαρύτητά τους. Πρόκειται για υβριδικά έργα που αποτελούν αντικείμενο υψίστου οικονομικού ενδιαφέροντος τα οποία συμπεριλαμβάνονται στο πεδίο της πνευματικής ιδιοκτησίας χωρίς να τίθεται σε αμφιβολία η δογματική και οι αρχές της. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν ένα σύγχρονο εργαλείο εξυπηρέτησης των επικοινωνιών, ενώ εξαιτίας της παγκόσμιας διάστασης των τεχνολογικών επιτευγμάτων οι διαφορές μεταξύ των δικαϊκών συστημάτων αμβλύνονται απαιτώντας εφαρμογή και εναρμόνιση ενιαίων κανόνων δικαίου.

Ο συγγραφέας θεωρεί ότι κάθε εποχή σηματοδοτείται από την επικυρίαρχη ιδεολογία των φαινομένων της. Έτσι η τρέχουσα μεταβιομηχανική περίοδος σηματοδοτείται από την πληροφορική και την ψηφιακή τεχνολογία, από την αύξηση του τομέα της επικοινωνίας και παροχής υπηρεσιών με πρώτη ύλη την πληροφορία. Οι εξελίξεις αυτές επιτείνουν την ανάγκη προστασίας των άυλων αγαθών αναδεικνύοντας τον σημαντικό ρόλο που καλείται να παίξει το δίκαιο της διανοητικής ιδιοκτησίας.

Εξετάζεται με πρωτότυπη σκέψη το θέμα του ρόλου των διαμεσοληθτικών επιχειρήσεων που γίνεται λιγότερο απαραίτητος, αφού ο δημιουργός μπορεί να δημοσιεύσει και να προβάλλει το έργο του στο διαδίκτυο αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες. Η διαδικασία όμως αυτή δεν επηρεάζει μακροοικονομικά την αγορά, αν οι διαμεσοληθτικές επιχειρήσεις προσαρμοσθούν στις νέες συνθήκες της αγοράς και αναζητήσουν νέους ρόλους. Από τη σκοπιά της δημιουργίας επισημαίνεται η διαφορετική εικόνα -από το μοναχικό δημιουργό, στην ομάδα εργασίας- με συνέπεια τη δυνατότητα περισσότερων ατόμων, χωρίς απαραίτητα καλλιτεχνική παιδεία, να γίνονται δημιουργοί έργων που εμπίπτουν στην προστασία της σχετικής νομοθεσίας.

Ως προς την έννοια της «πρωτοτυπίας» επισημαίνεται ότι στην πνευματική ιδιοκτησία ο νομοθέτης επέλεξε να μην προσδιορίσει την έννοια αυτή κυρίως για λόγους ασφάλειας δικαίου. Η πρωτοτυπία μόνο όμως ως προς τη μορφή μπορεί να νοείται, αφού οι ιδέες που περιέχονται στο έργο είναι ελεύθερες στην πρόσβαση, δεν προστατεύονται με την πνευματική ιδιοκτησία και ανήκουν στην πνευματική κληρονομιά της ανθρωπότητας.

Η κλασική διάκριση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής μορφής ενός πνευματικού έργου μεταφέρεται στο ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο σημασία έχει κατά πόσο το μέσο είναι ικανό να μεταφέρει ψηφιακά μηνύματα που αφορούν λόγο, ήχους, εικόνες κλπ. Η εξωτερική μορφή ενός μηνύματος είναι αυτή που αποτυπώνεται στον αποδέκτη, ενώ η εσωτερική του μορφή εκπηγάει από την προσωπικότητα του δημιουργού. Στη σχέση των υποσυστημάτων προς το σύνολο της βάσης δεδομένων, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι στο αναλογικό περιβάλλον, η δικανική κρίση αντιμετωπίζει τα υπό εξέταση έργα ως ενιαία, ενώ στο ψηφιακό περιβάλλον, η αναλυτική δυνατότητα επιτρέπει την εξέταση

οποιοδήποτε μέρος του συνόλου ως αυτοτελές επικοινωνιακό σύστημα, με αποτέλεσμα στην εξέταση ενός έργου να ακολουθείται μια πολυεπίπεδη διαδικασία.

Στον προβληματισμό αν οι τεχνολογικές εξελίξεις προωθούν ή οδηγούν σε απρόσωπα έργα, υποστηρίζεται ότι η ατομικότητα του έργου και η προσωπικότητα του δημιουργού παραμένουν αναγκαία στοιχεία για το πνευματικό δημιούργημα και τον προσδιορισμό της έννοιας της πρωτοτυπίας. Η έννοια της πρωτοτυπίας αναλύεται με βάση και την ελληνική νομολογία που απορρίπτει την αγγλοσαξονική θεωρία και εκφράζεται η θέση ότι η ηλεκτρονική και ψηφιακή επεξεργασία των δεδομένων και των πληροφοριών δεν παρεμποδίζει τη δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης νόησης.

Ο ανθρωποκεντρισμός της πνευματικής δημιουργίας παραμένει αναλλοίωτος και κατά συνέπεια και το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας παραμένει ανθρωποκεντρικό αναφερόμενο και στηριζόμενο στην πρωτοτυπία. Μέσα από το έργο ως αντικείμενο της πνευματικής δημιουργίας διαφαίνεται ο φορέας της, δηλαδή ο άνθρωπος. Οι τεχνολογικές εξελίξεις, παρά το ότι καλούνται επαναστατικές, δεν αναιρούν το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά αναγνωρίζουν την ανθρωποκεντρική υφή του έργου, την πατρότητα και την πρωτοτυπία ως μοναδικό κριτήριο της νομικής προστασίας.

Τα απρόσωπα, μαζικά παραγόμενα έργα, έχουν μόνο οικονομικό αντίκρισμα που δεν υποθάλλει τη ζήτηση και αναγκαιότητα για πρωτότυπα δημιουργήματα. Οι υποστηρικτές ενός δικαίου της πληροφορίας δεν βρίσκουν σύμφωνο το συγγραφέα, γιατί οι πληροφορίες αποτελούν μόνο την πρώτη ύλη της μεταβιομηχανικής εποχής, χωρίς ίδια πνευματικότητα η οποία εξακολουθεί να απορρέει από τον άνθρωπο-δημιουργό. Αποκλείεται η υπαγωγή της πνευματικής ιδιοκτησίας σε ένα γενικό δίκαιο της πληροφορίας που μπορεί να ρυθμίζει μόνο τις ενοχικές σχέσεις των εμπλεκόμενων μερών σε οικονομικό επίπεδο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση της Οδηγίας 96/9 που αφορά τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων. Εκτίθεται το ιστορικό της Οδηγίας, η ανάγκη αναγνώρισης ενός νέου οικονομικού δικαιώματος ειδικής φύσης, ενώ διατυπώνεται ρητά η θέση ότι μέσω της Οδηγίας αναδεικνύεται η προσπάθεια διατήρησης της παραδοσιακής πνευματικής ιδιοκτησίας παράλληλα με την αναγνώριση του δικαιώματος ειδικής φύσης. Οι αποφάσεις Feist στις ΗΠΑ και Van Dale στην Ευρώπη ενίσχυσαν την πεποίθηση ότι το κλασικό δίκαιο δεν επαρκούσε για την προστασία των βάσεων δεδομένων και έτσι διαμορφώθηκε το νέο αυτό ιδιότυπο δικαίωμα με το οποίο μπορούσε να προστατευθεί η ανάπτυξη, δημιουργία και συντήρηση των βάσεων δεδομένων, χωρίς να εμποδίζεται η ροή των πληροφοριών. Η επιλογή αυτή αποσκοπούσε στην ενδυνάμωση της ανταγωνιστικής θέσης των ευρωπαϊκών βάσεων δεδομένων στο παγκόσμιο πληροφοριακό γίγνεσθαι.

Τα επιχειρήματα εναντίον του ειδικής φύσεως δικαιώματος (περιορισμός ροής των πληροφοριών, ανισότητες και επιζήμια αποτελέσματα στις εταιρίες πληροφορικής) αναδεικνύουν την αντιπαλότητα και αντιπαράθεση στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία των πληροφοριών: ανάγκη ελεύθερης πρόσβασης για την εκπαίδευση και έρευνα, οικο-

νομική βαρύτητα των βάσεων δεδομένων που τις καθιστά αντικείμενο σφετερισμού και ιδιοποίησης χωρίς το ανάλογο καταβληθέν τίμημα. Η επιλογή του δικαιώματος αποτελεί ένα είδος συμβιβασμού μεταξύ των διαφόρων παραδόσεων του δικαίου των κρατών μελών. Το ειδικής φύσεως δικαίωμα ισχύει παράλληλα με τις αρχές του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας. Στο ίδιο πεδίο εφαρμογής υφίστανται δύο είδη προστασίας, όχι μόνο ως προς τη διάρκεια αήλιά και ως προς τη φύση των δικαιωμάτων. Σημασία έχει ότι οι βάσεις δεδομένων που δεν ανταποκρίνονται στο κριτήριο της πρωτοτυπίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, προστατεύονται από το ειδικής φύσεως δικαίωμα, χωρίς όμως το δίκαιο της ηπειρωτικής Ευρώπης να υιοθετεί τις αρχές του copyright.

Στο ερώτημα αν βρισκόμαστε στο τέλος της πνευματικής ιδιοκτησίας, η απάντηση είναι αρνητική, δεδομένου ότι το πνευματικό δημιούργημα δεν βρίσκεται στη δύση του, εφόσον οι απαρχές του συμβαδίζουν με τον ανθρώπινο πολιτισμό. Το πνευματικό δημιούργημα δεν ακολουθεί ούτε ρυθμίζεται από τους νόμους της αγοράς που αποδίδουν στα εμπορεύματα την αξία η οποία προκύπτει από τις παραμέτρους της προσφοράς και της ζήτησης. Για τους λόγους αυτούς το έργο πρέπει να προστατεύεται με την πνευματική ιδιοκτησία ανεξάρτητα αν βρίσκει οικονομικό αντιστάθμισμα. Η ανάγκη αυτή εξακολουθεί να υπάρχει και στο χώρο της ψηφιακής τεχνολογίας και μάλιστα σε ενισχυμένο βαθμό. Το εμποροκρατικό copyright το οποίο στρέφεται προς την οικονομία της αγοράς φαίνεται ότι θα ακολουθήσει την κυκλικότητα της πορείας της (ανάπτυξη/ύφεση, αύξηση παραγωγής των έργων/ ελάττωση παραγωγής των έργων), αν και είναι δύσκολο να προσδιοριστεί σε ποια ακριβώς θέση του κύκλου βρισκόμαστε. Η παραγωγή των έργων δεν θα πρέπει πάντως να θεωρείται ευθέως ανάλογη του πληθυσμού που συμμετέχει στην πνευματική δημιουργία.

Στα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας οι βάσεις δεδομένων αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, αφού καθλούνται να αναλάβουν το ρόλο της φύλαξης όχι μόνο των πληροφοριών αήλιά και των πολιτισμικών έργων με στόχο τη διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο ρόλος αυτός μοιάζει με το εικονικό μουσείο, αφού τα έργα αποκτούν μεγάλες διαστάσεις παρουσίας. Οι βάσεις δεδομένων αποτελούν δυναμικό σχήμα με την έννοια ότι το περιεχόμενό τους ανανεώνεται και ενημερώνεται συνεχώς. Το κατοχυρωμένο συνταγματικά δικαίωμα στην πληροφόρηση δεν θα πρέπει πάντως να αποδυναμώνεται από το δικαίωμα ειδικής φύσεως γιατί δεν θα πρέπει να θίγεται ο πυρήνας των ατομικών δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών.

Στο πεδίο της έρευνας λαμβάνεται υπόψη η ελληνική και αλλοδαπή βιβλιογραφία, καθώς και η νομολογία. Η μελέτη προϋποθέτει εξειδίκευση και στον εξω-νομικό χώρο του διαδικτύου, της πληροφορικής και της ψηφιακής τεχνολογίας. Παρόλα αυτά ο συγγραφέας παραμένει σταθερός στις αρχές του κλασικού δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας αναδεικνύοντας τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της τον οποίο εμπιστεύεται. Η σκέψη του είναι πρωτότυπη και διακρίνεται για τη φιλοσοφική αντιμετώπιση και επίλυση των προβλημάτων.

Η μονογραφία αυτή αποτελεί σημαντική συμβολή στο γνωστικό αντικείμενο της πνευ-

ματικής ιδιοκτησίας. Θερμές είναι οι ευχές μου στο συγγραφέα για κάθε επιτυχία στις μελλοντικές αναζητήσεις του στο δίκαιο της «πνευματικής δημιουργίας» που βρίσκεται πάντοτε στο επίκεντρο προβληματισμών και εξελίξεων.

Αθήνα, 2 Μαΐου 2009

Διονυσία Καλλινίκου

Κεφάλαιο Πρώτο

1. Ιστορική εξέλιξη

1.1 Το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας

Η πνευματική ιδιοκτησία, ως ειδική ρύθμιση του δικαίου, προστατεύει την πνευματική δημιουργία απονέμοντας στο δημιουργό ενός πνευματικού έργου δικαιώματα πάνω στο έργο αυτό. Η πνευματική ιδιοκτησία, ως νομικός θεσμός περιλαμβάνει σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν αυτά τα δικαιώματα¹. Οι δημιουργοί των έργων (ειδικότερα του λόγου, της τέχνης και της επιστήμης) απολαμβάνουν ένα σύνολο δικαιωμάτων και ωφελειών σε σχέση με τα έργα τους, τα οποία αντανakλούν - έπειτα από πνευματικές, ψυχικές, σωματικές διεργασίες του δημιουργού - την οργάνωση σε ενιαίο σύνολο ιδεών και μορφής, όπως αυτά εξωτερικεύονται πάνω στο έργο².

Η πνευματική ιδιοκτησία, ως κλάδος του ιδιωτικού δικαίου³ που ρυθμίζει την προστασία του δημιουργού, προστατεύει τη δημιουργία του έργου ως άυλο αγαθό⁴. Αντικείμενο της προστασίας δεν είναι ο φορέας που ενσωματώνει (μορφοποιεί) το περιεχόμενο του ανθρώπινου πνεύματος αλλά η ανθρώπινη δημιουργική δραστηριότητα που έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή του «έργου», του οποίου την άυλη φύση του ως δικαίωμα ρυθμίζει η πνευματική ιδιοκτησία⁵. Το προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι άυλο, χωρίς υπόσταση και υπερβαίνει τον ενσώματο υλικό φορέα/ υπόστρωμά του⁶. Αυτή η αυτοτέλεια του πνευματικού δημιουργήματος από την ενσωμάτωσή του το καθιστά αυ-

1. *Κουμάντος Γ.*, Πνευματική Ιδιοκτησία, σ. 1.

2. *Κοτσιρής Α.*, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, σ. 1.

3. Η λέξη δίκαιο προέρχεται από τον όρο «δίκη» που χρησιμοποιείται ήδη στα Ομηρικά έπη και προέρχεται ετυμολογικά από το ρήμα «δεικνύναι». Βλ. *Κ. Δ. Κεραμέα*, Διάγραμμα του Ελληνικού Δικαίου, σ. 14. Η «δίκη» θεωρείτο η εικόνα της επιθυμητής, της ορθής συμπεριφοράς στην οποία φθάνει κανείς μέσω της τάξης και της ειρήνης. Βλ. *Ι. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα*, Θεσμοί της Αρχαιότητας Ι., σ. 83.

4. *Δ. Καλλινίκου*, Τα θεμελιώδη θέματα του ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα.

5. Πρώτος ο *J. Kohler* διατυπώνει τη θεωρία περί δικαιώματος πάνω σε άυλο αγαθό, χωρίς ενσώματη, υλική υπόσταση και αποκαλύπτει τη φύση του αντικειμένου της πνευματικής ιδιοκτησίας ως αυτοτελούς αγαθού των συναλλαγών (*Κοτσιρής*, ό.π., σ. 97).

6. Συνεπώς, αντικείμενο της προστασίας σε ένα έργο του λόγου, όπως είναι ένα πεζογράφημα, δεν είναι το βιβλίο ως υλικό χαρτιού, αλλά το κείμενο όπως νοηματικά πραγματώνεται μέσω

τόνομο συναίτηακτικό αγαθό⁷, επιτρέποντας τη διάκριση μεταξύ του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και του φορέα στον οποίο έχει ενσωματωθεί – εγγραφεί (*fixation*). Επομένως ο αγοραστής ενός βιβλίου ή ενός ζωγραφικού πίνακα δεν αποκτά κανένα απολύτως δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλήλ μόνο τη χρονικά απεριόριστη άδεια ιδιωτικής χρήσης του έργου αυτού⁸.

Ο όρος «δικαίωμα του δημιουργού» (προφανώς η απόδοση στα ελληνικά του πειρωτικού ευρωπαϊκού συστήματος δικαίου *droit d' auteur*), ο οποίος εκφράζει περισσότερο την έννοια και το σκοπό της ελληνικής (αλλήλ και ευρωπαϊκής πειρωτικής)⁹ παράδοσης και νομοθεσίας που έχει ως κεντρικό σημείο της ρύθμισης την προστασία του δημιουργού¹⁰, δεν έχει επικρατήσει στη θεωρία¹¹ και νομολογία. Σημειωτέον ότι το ελληνικό νομοθέτημα (ν. 2121/1993) τιτλοφορείται «Πνευματική¹² Ιδιοκτησία¹³,

από τις σ.ίδες του (βλ. συμπληρωματικά και αντιδιαστολή δίσκου ως υλικού φορέα και μουσικής σύνθεσης που έχει εγγραφεί σε αυτόν, *Καλλιπικού*, ό.π., σ. 19).

7. Εδώ επισημαίνεται η περιουσιακή πλευρά του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία διακρίνεται από τη ηεγόμενη ηθική πλευρά του δικαιώματος (*Μ.Θ. Μαρίνος*, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2000 σ. 6 επ.).

8. *Π. Κοριατοπούλου-Αγγελλή*, Οι Συμβατικοί περιορισμοί στην εκμετάλλευση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, σ. 5.

9. Πρβλ. άρθρο 3 (παρ. 1 και 2) της Κοινοτικής Οδηγίας 96/9, όπου αναφέρει ότι «σύμφωνα με την παρούσα οδηγία, οι βάσεις δεδομένων... βάσει του δικαιώματος του δημιουργού» και «η προστασία βάσει του δικαιώματος του δημιουργού...».

10. *Δ. Καλλιπικού*, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, σ. 15.

11. Με εξαίρεση ο *Λ. Κοτσίρης*, ό.π., σ. 94, όπου κάνει λόγο για τη νομική φύση του «δικαιώματος του δημιουργού πάνω στο έργο του». Οι περισσότεροι συγγραφείς ομιλούν για «πνευματική ιδιοκτησία» και όχι για το «δικαίωμα του δημιουργού». Το «δικαίωμα του δημιουργού» όμως εκφράζει τη μακρά ευρωπαϊκή παράδοση προστασίας τού κατ' αρχήν συγγραφέα/ δημιουργού. Θεωρούμε το «δικαίωμα του δημιουργού» προτιμητέο σε σχέση με οποιονδήποτε άλλο όρο, επειδή στη σύγχρονη τεχνολογική εποχή ο άνθρωπος/ δημιουργός είναι ο έχων τη μέγιστη ανάγκη νομικής προστασίας.

12. Ο όρος «πνευματική» (*intellectual*) αναφέρεται αποκλειστικά στο προϊόν της ανθρώπινης Σκέψης (*Κ. Αοκί*, *The Stakes of Intellectual Property Law*, Reprinted from *The Politics of Law: A Progressive Critique*, σ. 259-277).

13. Πρέπει να αναφερθεί η νέα διάσταση της έννοιας της ιδιοκτησίας, με βάση την απόφαση με αρ. 40/98 του Αρείου Πάγου, η οποία έχει διευρύνει την, μέχρι σήμερα σύμφωνη με το άρθρο 17 του Συντάγματος, έννοια της ιδιοκτησίας ή περιουσίας πέρα από τα εμπράγματα δικαιώματα και σε κάθε είδους ενοχικά δικαιώματα ή δικαιώματα πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Ενδεικτική είναι πλέον η απαρίθμηση των κατηγοριών περιουσιακών δικαιωμάτων του εμπορικού δικαίου, που υπάγονται στην έννοια της προστασίας της ιδιοκτησίας, σύμφωνα με την αντίληψη που διαμορφώνεται στην ελληνική νομολογία και η οποία αρχίζει να συμβαδίζει με τη νομολογία του ΕυρΔΔΑ και του ΔΕΚ, στο ανωτέρω ζήτημα (βλ. *Γ. Κασιμάτη*, ΕΕμπΔ, τ.ΜΙ, τεύχ.1, 1999, σ. 189. Βλ. επίσης *Ι. Καράκωστα*, ΕλλΔνη 1999, σ. 46 επ. όπου και σχόλιο για την ΟΔΑΠ

συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα»¹⁴.

Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στις αγγλοσαξονικές χώρες (Μ. Βρετανία, ΗΠΑ, χώρες της Κοινοπολιτείας), το επονομαζόμενο *copyright* του πνευματικού δημιουργού, όπως φανερώνει και η ίδια η λέξη (*copy – right*) παρέχει τη δυνατότητα στον τελευταίο να απαγορεύει κάθε παράνομη ανατύπωση του έργου του¹⁵. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι στο αγγλοσαξονικό δίκαιο ισχύει η αρχή του «ό,τι είναι άξιο αντιγραφής είναι και άξιο προστασίας»¹⁶, η οποία αποβλέπει στην καθαρά εμπορική και εν τοις πράγμασι ανάγκη προστασίας του έργου. Το *copyright* διακρίνεται για τη φτωχή φιλοσοφική του διάσταση¹⁷ και υπόσταση

40/1998). Επιπλέον η Ολομέλεια του ΑΠ αντιμετώπισε το ζήτημα του κατά πόσο είναι επιτρεπτό νόμος με γνήσια αναδρομική δύναμη να καταργήσει ενοχικά δικαιώματα που διαμορφώθηκαν στο παρελθόν καθώς και τις σχετικές εκκρεμείς δίκες. Η Ολομέλεια του ΑΠ έκρινε ότι μια τέτοια ρύθμιση προσκρούει στο άρθρο 1 παρ. 1 εδ. Α' του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, όπως υπογράφηκε από τα Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Παρίσι στις 20 Μαρτίου 1952. Έτσι δέχθηκε ότι «στην έννοια της περιουσίας... καλύπτονται τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα και ειδικότερα απαιτήσεις, είτε αναγνωρισμένες με δικαστική ή διαιτητική απόφαση, είτε απλώς γεγεννημένες κατά το εθνικό δίκαιο, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία με βάση το ισχύον, έως την προσφυγή στο δικαστήριο, δίκαιο ότι μπορούν να ικανοποιηθούν δικαστικά». Βλ. Γ. Κασσιμάτς, ΝοΒ 1999, σ. 705-754. Την ΟλΑΠ 40/1998 ακολούθησαν και άλλες αποφάσεις του ΑΠ που θεμελίωσαν τη θέση ότι η προσβολή διαφόρων δικαιωμάτων περιουσιακής φύσεως και κεκτημένων οικονομικών συμφερόντων συνιστά προσβολή της περιουσίας του ατόμου, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1400/2000 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 705/2001, ΕΕργΔ 2001, 938 επ., ΑΠ 43/2002 ΤοΣ 3/2002, 445-448 με σχόλιο Α. Παπακωνσταντίνου, και ΑΠ 79/2003 ΝΟΜΟΣ). Τέλος, αξ σημειωθεί ότι η θεωρία από παλαιά – πριν τη νομολογία του ΑΠ – είχε ταχθεί υπέρ της άποψης ότι στην έννοια της ιδιοκτησίας κατά το άρθρο 17 του Συντάγματος εμπίπτουν και τα ενοχικά δικαιώματα. Βλ. Α. Γαζή, Γενικά Αρχαία, τ. Β': Οι δικαιопραξίαι, σ. 101, Δ. Μητσόπουλου, ΤοΣ 1987, 217 επ., Α. Γεωργιάδη, Εμπράγματο Δίκαιο, παρ. 27 αρ. 8 επ., Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, αρ. 1198 επ., Α. Χ. Τάκη, ΤοΣ 4/1996 σ. 901-936.

14. Πρβλ. και διατύπωση της παρ. 1 άρθρου 1 Ν. 2121/1993: «Οι πνευματικοί δημιουργοί, με τη δημιουργία του έργου, αποκτούν πάνω σ' αυτό πνευματική ιδιοκτησία...». Τούτο βεβαίως δεν έρχεται σε αντίθεση με τον όρο «δικαίωμα του δημιουργού».

15. Α. Π. Παπαδοπούλου, Το δικαίωμα του δημιουργού για διατήρηση της ακεραιότητας του έργου του, σ. 48.

16. "What is worth copying is worth protecting".

17. Ούτως ή άλλως στην αντιπαράθεση του αγγλοσαξονικού προς το ευρωπαϊκό ηπειρωτικό δίκαιο διακρίνεται η πιο πρακτική, σε σχέση με την πιο δογματική εκδοχή. Δηλαδή ενώ στο ευρωπαϊκό ηπειρωτικό δίκαιο η διανοητική καταγωγή από δόγματα, ιστορία και φιλοσοφία δικαίου είναι ο κανόνας, στην αγγλοσαξονική εκδοχή το βάρος τοποθετείται στους θεσμούς και στην αποτελεσματικότητα της δικαστικής κρίσης. Ειδικότερα στα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας γίνεται πρόδηλο ότι η αντιπαράθεση αντανakλάται ευκρινώς στην ηθική διάσταση. Δηλαδή, το ηθικό δικαίωμα που εμπεριέχεται στο δικαίωμα του δημιουργού στο ηπειρωτικό δίκαιο, προς την οικονομική προστασία, τα περιουσιακά δικαιώματα, που εκφράζει το *copyright*. Με άλλα λόγια,

και για τον περιουσιακό και τεχνικό του χαρακτήρα¹⁸. Άλλωστε πολλοί συγγραφείς εστιάζουν αποκλειστικά στο ότι το *copyright* ως δικαίωμα ανήκει στην «προσωπική» περιουσία του δημιουργού και λειτουργεί ως μηχανισμός ελέγχου των επικοινωνιακών διαύλων¹⁹.

Το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι αποκλειστικό, με την έννοια ότι κανένας δεν δύναται να εκμεταλλεύεται το έργο του δημιουργού χωρίς την προηγούμενη άδειά του. Η απόλαυση του έργου από το κοινό προϋποθέτει τη διάδοσή του, η οποία περιλαμβάνει τον πολλαπλασιασμό του και τη θέση του σε κυκλοφορία ή τη μετάδοσή του²⁰.

Σύμφωνα με το άρθρο 8 (παρ. 18) του ν. 2557/1997 (ΦΕΚ Α' 271/24.12.1997) αποσαφηνίζεται ότι «ο διεθνής όρος "*intellectual property, propriété intellectuelle*"²¹ αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα με τον όρο «διανοητική ιδιοκτησία» και περιλαμβάνει, τόσο την πνευματική ιδιοκτησία²² (*propriété litteraire et artistique ή droit d' auteur*,

αντιπαραβάλλεται η αντίληψη του πνευματικού τέκνου του δημιουργού από τη μια μεριά, προς το περιουσιακό βάρος της διανοητικής προσπάθειας από την άλλη. Επιπλέον το αγγλοσαξονικό *copyright* ενέχει το στοιχείο του αποκλεισμού των μεταγενέστερων επίδοξων δημιουργών με την έννοια της χρονικής πρωταρχικότητας, ενώ το ηπειρωτικό *droit d' auteur* προσεγγίζει τη δημιουργική έκφραση διαφορετικά (βλ. κεφ. 3.5 επ. και εκεί ανάλυση των δυο δικαιοκτικών συστημάτων). Για κριτική προσέγγιση του αγγλοσαξονικού συστήματος βλ. *Coase R. H.*, *J. law econ.* 3 (1960), σ. 1-44, *Posner R.*, *Ec.Anal.Law*, σ. 23 επ. Για προσέγγιση του ευρωπαϊκού ηπειρωτικού συστήματος, όπως αυτό αποτυπώνεται μέσω νομοθετημάτων (*civil law*) βλ. *Baker E.*, *Philos. public aff.* 5 (1975), σ. 3-48, *Coleman J.*, *Eth.* 94 (1984), σ. 649-679, *Radin M. J.*, *Contested Commodities*.

18. Α. Π. Παπαδοπούλου, ό.π.

19. Α. Α. Keyes/ C. Brunet, 40 C.P.R., σ. 54-63, W. M. Landes/R. A. Posner, (1987), 30 *J. law econ.*, σ. 265-309, F. Easterbrook, (1990) 13, *Harv. j. law public policy*, σ. 108-118, S. Carter, (1993) 68, *Chic.-Kent law rev.*, σ. 715-723, A. Moore, *Intellectual Property and Information Control*, A. Moore (ed.) *Intellectual Property: Moral, Legal and International Dilemmas: E. Hettinger*, *Justifying Intellectual Property*, σ. 17-38, J. Child, *Moral Foundations of Intangible Property*, σ. 57-80, A. Moore, *Toward a Lockean Theory of Intellectual Property*, σ. 81-106.

20. Για την αποσαφήνιση των όρων κατά το προϊσχύσαν δίκαιο βλ. Κ. Ασπρογέρακα -Γρίβα, Σύμβαση εκμεταλλεύσεως έργων λόγου και τέχνης, Μελέτη δογματική και κριτική, σ. 18 επ., καθώς και *Stromholm*, DdA 80/1967, σ. 279-301.

21. Ενδεικτικά παρατίθεται η εν χρήσει ορολογία για το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας σε διάφορες χώρες της ΕΕ: Αυστρία: «*Urheberrecht*», Βέλγιο: «*droit d' auteur*» και «*auteursrecht*», Ολλανδία: «*auteursrecht*», Γαλλία: «*droit d' auteur*», Γερμανία: «*Urheberrecht*», Ιταλία: «*diritto di autore*», Πορτογαλία: «*direito de autor*», Ισπανία: «*derechos de autor*», Σουηδία: «*upphovsrätt*». Βλ. *Masouyé*, *Guide to the Berne Convention*, παρ. 10 επ.

22. Ο όρος «πνευματική ιδιοκτησία» που έχει επικρατήσει στην Ελλάδα δεν είναι ορθός, καθότι δίδει λανθασμένη αντίληψη ως προς την έννοια του εμπράγματος δικαιώματος της κυριότητας. Βλ. Κ. Πολυζωγόπουλου, Αναγκαστική εκτέλεση για χρηματικές απαιτήσεις στην πνευματική ιδιοκτησία, Ι: Γενικό μέρος και συγκριτική έρευνα, σ. 15 επ.

copyright) και τα συγγενικά δικαιώματα, όσο και τη βιομηχανική ιδιοκτησία (*propriété industrielle, industrial property*), καθώς και τα σήματα²³. Η «διανοητική ιδιοκτησία» λοιπόν αποτελεί έννοια γένους, που καλύπτει όλες τις κατηγορίες των άυλων αγαθών²⁴ («*Immaterialguterrecht*» κατά το γερμανικό όρο), ενώ τα είδη που συναπαρτίζουν το γένος συγκροτούν η πνευματική ιδιοκτησία (δηλαδή τα δικαιώματα του δημιουργού πάνω στο έργο του)²⁵, η βιομηχανική ιδιοκτησία (δικαίωμα από την ευρεσιτεχνία) και η εμπορική ιδιοκτησία (το δίκαιο των σημάτων)²⁶.

Εκ προοιμίου θέτουμε την προβληματική που σχετίζεται με την «εμπορευματοποίηση» (*commodification*) της πνευματικής ιδιοκτησίας²⁷, κάτι βέβαια αναμενόμενο εφόσον οι αγοραίοι νόμοι έχουν επικρατήσει. Κατά πόσο λοιπόν η πνευματική ιδιοκτησία δεν

23. Στην αλληλοδαπή βιβλιογραφία (Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία) ζητήματα διανοητικής ιδιοκτησίας πραγματεύονται οι συγγραφείς - ως ένα βαθμό - κατά τρόπο ενιαίο, με τους γενικούς τίτλους *intellectual property, propriété intellectuelle*. Ενδεικτικά βλ. *T. Hart / L. Fazzani, Intellectual Property Law*, όπου περιλαμβάνει το δικαίωμα από την ευρεσιτεχνία, το δικαίωμα στο σήμα, *copyright*, και δίκαιο ανταγωνισμού, *G. Metaxas-Maranghidis, Intellectual Property Laws of Europe, W. R. Cornish, Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights, Holyoak J. / Torremans P. Intellectual Property*.

24. Άλλωστε και ο Αστικός μας Κώδικας (άρθρο 60) κάνει λόγο για «αποκλειστικό δικαίωμα επάνω στα προϊόντα της διανοίας». Βλ. και σχετικό άρθρο 14 του ΕισΝ που ορίζει ότι «εξακολουθούν να ισχύουν και μετά την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα οι νόμοι για την πνευματική ιδιοκτησία... καθώς και για το δικαίωμα ευρεσιτεχνίας». Έτσι αυτά τα δυο άρθρα προϋποθέτουν ότι το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ρυθμίζεται από άλλες ειδικές διατάξεις της νομοθεσίας, ενώ η λειτουργία του άρθρου 60 ΑΚ περιορίζεται σε συγκεκριμένες αστικές κυρώσεις που αφορούν στην προσβολή του δικαιώματος ενός πνευματικού δημιουργού. Βλ. *Κ. Σούρλα*, ΕρμΑΚ, Άρθρον 60, Αθήναι 1952, αρ. 1, *Β. Βαθρακοκοίλη*, Αναλυτική ερμηνεία – νομολογία Αστικού Κώδικα, σ. 114, *Γ. Μιχαηλίδη-Νουάρου*, Περί το πρόβλημα της φύσεως της πνευματικής ιδιοκτησίας, σ. 913 επ.

25. *Δ. Καθλινίκου*, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, σ. 14.

26. *Γ. Κουμάντος*, ΕρμΔνη 1994, σ. 1464-1468.

27. Από την εκτενή βιβλιογραφία ενδεικτικά βλ. *Μ. Θ. Μαρίνου*, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2000, σ. 1 επ., «του ιδίου», ΕρμΔνη 39 (1998), σ. 263-275, «του ιδίου», ΕρμΔνη 37 (1996) σ. 1222-1233, *Baron P.*, *J. Copyr. Soc* 2001, Vol. 49, Iss 1, σ. 131-163, *Maurer S.M. / Scotchmer S.*, *Science* 1999, Amer. Assoc. Advancement Science, Vol 284, Iss 5417, σ. 1128-1134, *Pike G. H.*, 18 Μάιος 2001, σ. 15-19, *W. M. Landes*, *J. cult. econ.*, Nov 2001, 25, 4, σ. 283-306, *A. / J. / L. Pierre* (1996), *Copyright Modernization and Cultural Sovereignty in Canada*, Paper presented at the 9th International Conference on Cultural Economics, Boston. Γενικότερα για την εμπορευματοποίηση όπως την αντιλαμβάνεται το αγγλοσαξονικό δίκαιο με την έννοια της επαύξησης της κοινωνικής ευημερίας βλ. *Epstein R.*, *Columbia Law rev.* 85 (1985), σ. 970-990,

Calabresi G. / Douglas M., *Harvard law rev.* 85 (1972), σ. 1089-1128, *Musgrave R.*, *Merit Goods*, in *J. Eatwell*, σ. 452 επ.